DE VERMEESTERING VAN SIAUW

DOOR

DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE.

Toen in 1651 de vrede van Munster in de Molukken werd afgekondigd, welk verdrag in de Spaansche en Nederlandsche overzeesche bezittingen het bestaande *statusquo* handhaafde, waren de Spanjaarden nog meester van het sterke Gammelàmme, dat gedurende een halve eeuw al de aanvallen der Nederlandsche Compagnie had getrotseerd. Behalve deze vesting, die, „van al het noodige wel voorzien, bij goede bouwkundigen en „vernuftelingen voor onwinbaar gekeurd wierdt„ [1] bezaten de Spanjaarden toen nog op Ternate eenige andere sterkten van minder belang; evenzoo op Tidor, welks sultans het meest onder Spaanschen invloed stonden; ook in de Minahassa, ja zelfs tot in den Golf van Tomini hadden zij destijds verschillende posten bezet, terwijl zij door hunne vestiging op het eiland Siauw voortdurend den invloed van de Compagnie en de Ternataansche sultans op de overige Noordereilanden — zoo noemden de onzen toen de Sangi- en Talaur-Eilanden — tegenwerkten. Naauwelijks dertig jaar na den Munsterschen vrede had Spanje dit alles verloren en strekten zijne bezittingen in den Indischen Archipel, evenals heden ten dage, niet zuidelijker dan de vijfde graad noorderbreedte. Hoe kon dit geschieden tijdens den tusschen Spanje en Nederland voortdurend gehandhaafden vrede. De sultans van Tidore waren geene eigenlijke vassallen van Spanje, zoodat de Compagnie met hen verdragen sluiten mogt. Nu wist in 1657 de Nederlandsche landvoogd te Ternate Simon Cos den nieuwen koning van Tidor Saiffoddien te bewegen tot het uitroeijen der nagelboomen in zijn rijk. Reeds in 1644, dus gedurende den oorlog met Spanje, had de bevolking der Minahassa met hulp van Ternate de

[1] Beschr. der Molukken. Valentijn. D. I B, bl. 11.

Spanjaarden uit het tegenwoordige Manado verdreven; in hetzelfde jaar 1657 bouwde Cos daar eene sterkte [1], eene handeling, waartegen de Spanjaarden herhaaldelijk, maar steeds vruchteloos protesteerden; zij zagen zich zelfs genoodzaakt, ook hunne overige posten in Noord-Celebes te verlaten. Beide maatregelen van Cos bragten den nekslag aan het Spaansche gezag in de Molukken. Gammelamme, nu van de Tidoreesche nagelen verstoken, leverde geen voordeel meer op, ja werd zelfs een zware lastpost, dewijl de bezetting na het staken van den rijstaanvoer uit de Minahassa, niet dan met groote kosten uit het afgelegen Manilla van het noodige kon worden voorzien. Hierdoor laat het zich verklaren, dat de Spanjaarden in 1663 vrijwillig hunne vestingen op Ternate en Tidor ontruimden, wier werken terstond op last der Compagnie werden geslecht.

Zoo verkreeg de Compagnie eindelijk de alleenheerschappij over de Molukken, om wier bezit van het oogenblik hunner ontdekking Portugeezen, Castilianen en Nederlanders zooveel stroomen bloeds vergoten, zoo onmenschelijke gruweldaden gepleegd hadden. Doch die alleenheerschappij was niet verkregen dan door de vernieling van dat kostbare voortbrengsel, waardoor deze rijke eilanden juist zoo zeer de begeerte der Europeanen hadden opgewekt. Sedert de Vlaming deze gewesten met ijzeren hand bestuurde, werden toch de nagelboomen alleen op Ambon en de Uliassers geteeld, en overal in de eigenlijke Molukken uitgeroeid; voor het gedoogen van die berooving hunner onderdanen ontvingen de drie Moluksche sultans van Ternate, Tidor en Batsjan eene jaarlijksche schadeloosstelling in geld, maar de eigenlijke bevolking moest het lijdelijk aanzien, ja werd zelfs van de afgelegen eilanden verplaatst naar andere, meer onder het bereik van de magthebbers der Compagnie.

Hoe hecht het specerij-monopolie verzekerd scheen, toch was er aan den noordelijken horizont een zwarte stip, die voort-

[1] Valentijn zegt ten onregte (D. I B, bl. 62) dat dit reeds in 1655 door den gouverneur Jacob Hustaert geschiedde. Dat die eer aan Cos toekomt, blijkt uit hetgeen Mr. L. C. D. van Dijk uit het archief der Compagnie mededeelde (*Neerlands vroegste betrekkingen met Borneo*, bl. 268) terwijl de memorie, waarbij Hustaert het gouvernement der Molukken aan Cos overdroeg aantoont, dat deze wel gepoogd had, zich in de Minahassa te vestigen, maar na de protesten der Spanjaarden vreesde, dat dit niet zonder oorlog met deze natie zoude kunnen geschieden. Dit laatste onlangs door mij aangekochte handschrift geeft tevens een overzigt van hetgeen de Spanjaarden toen nog in de Molukken bezaten.

durend met hevige onweersbuijen dreigde. De Spanjaarden waren nog steeds op Siauw gevestigd; van daar verwekten zij gestadig onlusten tusschen de talrijke vorstjes van het eiland Sangi; daar verkondigden Jesuietsche paters de leer van Rome en verbreidden die op Sangi en op de Talaur-Eilanden, ja zelfs in het rijkje Boelang Itam op de noordkust van Celebes; en wat het ergste van alles was, Siauw leverde nagelen; de hoeveelheid was wel niet naauwkeurig bekend, maar moest juist door die onbekendheid te grooter schijnen. Sedert jaren was dan ook Siauw een doorn in het oog der Nederlandsche landvoogden van Ternate. Maximiliaan de Jong en Abraham Verspreet (de laatste vooral in zijn rapport van 24 Augustus 1669) zetten duidelijk uiteen, hoeveel nadeel Siauw aan het specerij-monopolie moest aanbrengen. Hun aandrang werd door de bewindhebbers niet in den wind geslagen; de heeren Zeventienen gaven bij hun schrijven van 15 Mei 1671 [1] aan de hooge Indische regering den last, Siauw „op de gevoegelijkste wijze onder onze bescherming" te brengen — een last, in ons oog te merkwaardiger om zijne lakonische kortheid, dewijl bewindhebbers daarin met geen enkel woord van Spanje reppen en dus den schijn aannemen, niet te weten, dat deze mogendheid, op dat oogenblik de trouwe bondgenoot der Nederlandsche republiek tegen de heerschzuchtige plannen van Lodewijk XIV, reeds sedert jaar en dag op Siauw gevestigd was.

Er verliepen evenwel eenige jaren, voordat de last der bewindhebbers uitgevoerd werd. Toen die in Indië aankwam, was Verspreet, die zoo krachtig het bezetten van Siauw had aangeraden, overleden. Ook zijne beide opvolgers in de landvoogdij, Cornelis Franckx en Willem Corput, hadden door hun spoedig afsterven slechts korten tijd het bewind in handen, terwijl de daarna tot gouverneur der Molukken benoemde David Harthouwer reeds op de reis naar Ternate overleed. Toen nu de hooge Indische regering in het laatst van 1676 over de keuze van een nieuwen landvoogd beraadslaagde, begreep zij, dat het in de bestaande omstandigheden hoog noodig was, het gewigtig gouvernement der Molukken, waarover in de laatste tien jaar zeven verschillende personen het bestuur gevoerd hadden, toe te vertrouwen aan een man van „goed oordeel en beleid." Er waren toch hoog loopende oneenigheden ontstaan tusschen Saifoddien, sultan van

[1] Valentijn verwijst (D I B, bl. 60) naar dit schrijven, welks inhoud wij op het Rijksarchief hebben nagegaan.

Tidor en diens zoon, Prins Ceram, even als tusschen den eerstgenoemden vorst en den sultan van Ternate, Koning Amsterdam, die eerst sedert 1 Februari 1675 zijn vader Mandar Sjah in het bewind was opgevolgd. Koning Amsterdam zelf leefde, „om „niet erger van hem te zeggen, zoo los, ongebonden, wild en woest," dat hij weldra met zijne bloedverwanten en rijksgrooten overhoop lag; twee zijner zwagers waren benevens anderen naar Tidor geweken, terwijl zijne zuster, Prinses Gammelamme, met eenige grooten op het Nederlandsche fort zijne woede ontvlugt was. Door dit gedrag des konings waren de rijksraden of Bobatoe's „zeer perplext en versuft en lieten de hoofden hangen"; zelfs meende de opperkoopman Jacob de Gheyn, die bij ontstentenis van den gouverneur tijdelijk het gezag voerde, dat men om erger onheilen te voorkomen, Koning Amsterdam onder eenig voorwendsel naar Batavia moest lokken en een anderen sultan in zijne plaats benoemen. In dien stand van zaken benoemden Gouverneur-Generaal en Raad van Indië met eenparige stemmen den opperkoopman Robertus Padtbrugge tot gouverneur der Molukken. [1]

Padtbrugge vertrok weldra naar Ternate, maar deed onderweg Ambon aan, om daar den gouverneur Antonie Hurdt, die kort te voren als kommissaris der drie Oostersche landvoogdijen ook de Molukken bezocht had, over de belangen van dit gouvernement te raadplegen. In het begin van April 1677 kwam hij te Maleije en nam het bestuur van de Ghein over. Zijn eerste werk was nu, koning Amsterdam met zijne familie en rijksgrooten te verzoenen; dit gelukte na veel moeite en inspanning, waarna ten overstaan van den gouverneur eene plegtige verzoeningsacte werd opgemaakt en geteekend, en de uitgeweken prinsen en hoofden achtereenvolgens naar hunne woonplaats terugkeerden.

Om den onrustigen vorst van Ternate, zoo het heette, eenige afleiding te bezorgen, stelde Padtbrugge hem voor, eindelijk den reeds zoo dikwijls voorgenomen, maar telkens door allerlei verhinderingen beletten krijgstogt naar Siauw te ondernemen en den koning van dit eiland den oorlog te verklaren wegens al het kwaad, sedert jaren den sultan en het rijk van Ternate aangedaan, in welk geval de gouverneur zijne hulp en mede-

[1] Bovenstaande bijzonderheden zijn ontleend aan den algemeenen brief der hooge Indische regering aan bewindhebbers van 13 Febr. 1677. Zonderling is het, dat daarin niet gesproken wordt over de plannen op Siauw.

werking beloofde. Koning Amsterdam nam dit voorstel aan en den 3den Mei werd in den vollen rijksraad van Ternate door den sultan en zijne grooten besloten, Siauw te beoorlogen, doch „zoodanig, dat de vrede tusschen Nederland en Spanje bewaard „zoude blijven, tenzij de Castilianen anders zochten." [1]

Men ziet hieruit, hoe diplomatisch Padtbrugge den last zijner meesters uitvoerde. De Compagnie begeerde het bezit van Siauw, van waar men inbreuk op het nagel-monopolie vreesde, maar de Spanjaarden hadden daar een sterkte en konden wegens den bestaanden vrede niet openlijk door de Compagnie worden aangetast. Dus werd eenvoudig haar vassal, de sultan van Ternate, vooropgezet. Of deze volgens Valentijn (D. I B, bl. 333) zeer vadsige en slaperige vorst immer uit eigen beweging dien oorlog zou hebben ondernomen, acht ik ten hoogste twijfelachtig; hij durfde dit der magtige Compagnie niet weigeren, maar was waarschijnlijk zeer ongenegen tot de vermoeijenissen van een togt, waarvan hij wel bevroeden kon, dat de Compagnie alleen de voordeelen zoude plukken. Hoe dit zij, zoodra het was vastgesteld, dat Ternate den oorlog zoude verklaren, waren daarvoor redenen in overvloed te vinden. In oude tijden was Siauw door Ternate veroverd; Valentijn weet daarvan (D. I B, bl. 60) niet het juiste tijdstip, maar berigt volgens een oude Maleische kroniek, dat dit onder Sultan Hair geschied was, die ruim twee eeuwen voor Koning Amsterdam den troon van Ternate vervulde. Was deze eisch verouderd, ja eigenlijk door de langdurige bezetting der Spanjaarden geheel en al verjaard, ook de laatste tijd verschafte vele bezwaren. Koning Amsterdam had de dochter van den koning van Taboekan op het eiland Sangi gehuwd; ontbrand van liefde voor de vrouw van een zijner grooten, had hij kort na de aanvaarding zijner regering zijne gemalin aan haar vader teruggezonden, die, diep beleedigd over die handeling van zijn leenheer, tot de Spanjaarden begon over te hellen en inmiddels de verlaten vrouw aan den koning van Siauw afstond. Wel mogt een Oostersch vorst, als de sultan van Ternate naar willekeur zijne gade verstooten, maar niet de beleediging dulden, dat die met een ander vorst, nog wel een Christen, zamenwoonde. Eindelijk hadden ontevredenen uit Ternate en van daar weggeloopen slaven een toevlugtsoord op Siauw gevonden.

---

[1] Dagregister van Maleije 3 Mei 1677.

Aan den Ternataanschen rijksraad waren dus bezwaren genoeg aan te voeren, om dien tot den oorlog over te halen.

Zoodra dit besloten was, zorgde de voortvarende Padtbrugge wel, dat men daarop niet terug kwam. Reeds den 12den Mei werd bepaald, dat de expeditie tegen Siauw met de tweede helft van Augustus van Ternate zoude uitzeilen. Intusschen zoude Koning Amsterdam zijne gouverneurs op de talrijke aan hem onderhoorige eilanden aanschrijven, zonder vertraging gewapende korre-korren uit te rusten. Hij zelf vertrok nog voor den bepaalden termijn met dit doel naar de beoosten Celebes gelegen Soela-Eilanden. Manado was de bestemde verzamelplaats voor al de uit het uitgestrekte Ternataansche rijk te verwachten hulptroepen. Zooals bepaald was, scheepte Padtbrugge zich den 16den Augustus in en zette met de overige vaartuigen uit Ternate koers naar Manado.

De vermeestering van Siauw was het hoofddoel dezer op groote schaal uitgeruste onderneming, Padtbrugge maakte echter tevens van deze gelegenheid gebruik, om het noordelijke schiereiland van Celebes en de zich noordwaarts van daar uitstrekkende eilanden nader te leeren kennen en overal, waar dit noodig was, de zaken in het belang der Compagnie te regelen. Zoo begaf hij zich weinige dagen na zijne komst te Manado naar het rijkje Kaudipan op de kust van Celebes, welks koning zich onder de Compagnie gesteld had en zeer begeerde, het Christendom aan te nemen, zoo zelfs, dat hij reeds uit eigen beweging varkensvleesch at. Tevens werd het naburige, steeds met Kaudipan over hoop liggende Boelang-Itam onder de Compagnie en tot de Gereformeerde Kerk gebragt en een Italiaanschen Jezuiet, die zich met enkele Siauwers daar gevestigd had, onder de beleefdste vormen genoodzaakt, zich voor altijd van daar te verwijderen. Van de noordkust van Celebes ondernam Padtbrugge den moeijelijken togt over het gebergte naar Limbotto en Gorontalo, wier vorsten de bescherming der Compagnie tegen de geweldenarijen der Ternatanen hadden ingeroepen; hoewel te dezer gelegenheid nog geen schriftelijk verdrag met beide naauw vereenigde rijken tot stand kwam, was Padtbrugge, zoo ik mij niet bedrieg, de eerste Moluksche landvoogd, die ze bezocht en dienaangaande eenige zekere kennis verkreeg.

Over zee naar Manado teruggekeerd, zorgde Padtbrugge met de hem eigen bedrijvigheid, dat de talrijke vloot, die naar Siauw bestemd was, zoo goed mogelijk van krijgsvoorraad en

leeftogt voorzien was. In eigen persoon verzelde hij de expeditie, die zonder zijne leiding en raadgevingen waarschijnlijk met schade en schande ware afgetrokken; zooals de bevelhebber der Spaansche sterkte te regt opmerkte, was hij de ziel der geheele onderneming. Toch wist Padtbrugge van het oogenblik zijner komst voor het Siauwsche strand een schijn van onzijdigheid te bewaren; van zijn schip werd geen schot op de Spanjaarden gelost, in weerwil dat hun geschut de Ternatanen duchtig bestookte. Ja toen de kleine Spaansche bezetting eindelijk voor de overmagt moest bukken, onttrok de Nederlandsche gouverneur haar en de beide paters genadig aan de wraak der Ternatanen; zelfs toonde hij zich zoo bezorgd voor zijne gasten, dat hij hen volstrekt niet in den kwaden moesson naar de Philippinen wilde laten vertrekken, maar hen eerst naar Ternate deed brengen, om daar het gunstige saizoen af te wachten. Had men toch in Manilla terstond berigt van het gebeurde op Siauw gekregen, misschien ware daar dadelijk eene krijgsmagt uitgerust, die met den van daar gunstigen moesson te Siauw kon zijn, alvorens de magt der Compagnie daar genoegzaam verzekerd was. Want al had de sultan van Ternate en geenszins de Compagnie, de Spanjaarden uit hunne sterkte verjaagd, naauwelijks was dit geschied, of Koning Amsterdam stond, zooals reeds vooraf bepaald was, het door hem veroverde Siauw aan de Compagnie af, waar Padtbrugge terstond bezetting legde en eene nieuwe vesting opligtte.

In weerwil van den kwaden moesson voer Padtbrugge nog naar het eiland Sangi, waar verschillende vroeger zeer Spaansch- en Roomschgezinde vorsten na de vermeestering van Siauw eensklaps groote genegenheid voor de Compagnie en de Gereformeerde kerk toonden. Zelfs vleide Padtbrugge zich, dat ook de Mohammedaansche Sangireezen spoedig tot het Christendom zouden overgaan, hetgeen blijkbaar door enkele Ternatanen met leede oogen werd aangezien en misschien heeft bijgedragen tot het verwekken van den opstand van 1680, toen Padtbrugge ter naauwernood aan den tegen hem door Koning Amsterdam beraamden moordaanslag ontsnapte. Op de terugreis werd Siauw nog even aangedaan, om te zien, of de Nederlandsche sterkte goed vorderde en daarna Tagoelandang, het zuidelijkste der Sangi-Eilanden, bezocht, waar Padtbrugge kerk en school inspecteerde, maar vooral niet minder naauwkeurig de wortels der uitgehaalde jonge nagelboompjes bekeek.

Den 23sten December was Padtbrugge na eene afwezigheid van vier maanden wederom in den hoofdzetel van zijn gouvernement. Gedurende de geheele reis had hij dagelijks naauwkeurig zijn wedervaren geboekt. Dit journaal, hetgeen de heer P. A. Leupe uit de archieven der Oost-Indische Compagnie heeft opgedolven en aan het Instituut ter uitgave afgestaan, ziet hier thans in zijn geheel het licht; slechts zijn van de talrijke daar ingelaschte officieele bescheiden de min belangrijke weg gelaten of alleen uittreksels daaruit opgenomen, terwijl de gewigtigste dier stukken, bepaaldelijk de eigenaardige briefwisseling van Padtbrugge met den Jesuiet Torcottti en den Spaanschen kapitein Serranos, volledig in de hierachter gevoegde bijlagen zijn uitgegeven.

Tot dusver was over deze expeditie tegen Siauw niets bekend, dan de weinige regelen, die Valentijn [1] daaraan wijdt. Deze belangrijke episode onzer vestiging in den Indischen Archipel verdient zeer de aandacht. Al kan de wijze, waarop de Compagnie eene bevriende natie uit Siauw verdrong niet gebillijkt worden, wanneer men in Padtbrugge den dienaar ziet, die een zeer dubbelzinnigen last moest ten uitvoer leggen, dan mag men hem den lof niet onthouden, dat hij met grooten ijver en veel beleid zijne moeijelijke taak ten einde bragt. Zoowel in zijn omgang met de Spanjaarden, als ook in zijne verschillende onderhandelingen met de inlandsche vorsten spreidde hij groote snedigheid en gevatheid ten toon. Er is iets eigenaardigs in, het hem zelven te hooren verhalen met zijn snaakschen trant, hoe hij rondvoer, nagelen uitroeijende en de leer der Dortsche vaderen predikende en meer door magtsvertoon dan wel door ruw geweld zijne tegenstanders noodzaakte, veelal tegen hun bepaalden wil overeenkomstig zijne wenschen te handelen. Daarom is zijn journaal hier onveranderd afgedrukt en wij hopen, dat de ouderwetsche, ja nu en dan langdradige stijl benevens de hier en daar voorkomende dorre bijzonderheden gedurende de zeereis, die in het belang van zeevaart- en aardrijkskunde niet mogten worden weggelaten, de lezers dezer *Bijdragen* niet zullen

---

[1] D. I. B., bl. 59, waar eenvoudig gezegd wordt, dat Koning Amsterdam in November 1677 Siauw op de Spanjaarden veroverde en dit terstond aan de Compagnie overdroeg. Eene chronologisch juiste, maar zeer diplomatieke voorstelling der zaak, die Valentijn zelf later vergeten is, want op bl. 335 beschouwt hij Koning Amsterdam als zeer ondankbaar wegens zijn afval van de Compagnie, door wier wapenen hij in 1680 eene nieuwe parel aan zijne kroon verkreeg.

afschrikken, aan dit dagboek hunne aandacht te schenken. Uit de in den vorigen jaargang geplaatste beschrijving van de zeden en gewoonten der Minahassers, hebben zij reeds kunnen opmerken, hoe naauwkeurig Padtbrugge de door hem bezochte landen en volken waarnam, waarover hij ook in dit journaal veel belangrijks mededeelt. Het noordelijke schiereiland van Celebes is voor een groot deel nog genoegzaam onbekend land; al is dit minder het geval met de Sangi-Eilanden en vooral na Reinwarts en von Rosenbergs onderzoekingen met Gorontalo en Limbotto, om nu niet te gewagen van de door Padtbrugge in dit journaal slechts ter loops besproken Minahassa, het heden wordt eerst juist gekend uit het verleden, zoodat het ook voor thans beter bekende gewesten van belang is, te kunnen nagaan, in welken toestand land en volk in vorige eeuwen verkeerden. Vooral de zoo ingewikkelde ethnographie van Noord-Celebes kan daaruit veel nut trekken. Daarom hebben wij ons gaarne de inderdaad niet geringe moeite getroost, in een aantal bij dit journaal gevoegde noten, zooveel het ons slechts mogelijk was, de ligging der door Padtbrugge vermelde, soms door verschil van schrijfwijze onkenbare, of sedert verplaatste, vernoemde of gesloopte plaatsen aan te wijzen, zijne berigten met die van Valentijn en anderen te vergelijken en de verouderde door hem gebruikte woorden te verklaren.

Om dezelfde reden achtten wij het niet ondienstig, in deze inleiding met korte trekken uiteen te zetten, waarom de in bezitneming van het betrekkelijk kleine Siauw, welks bevolking Valentijn (D. I B, bl. 58) in het begin der vorige eeuw slechts op iets meer dan drie duizend zielen schat, van zooveel belang was voor de Compagnie. Bewindhebbers hechtten dan ook in hun schrijven aan de Indische regering van 26 Juni 1680 hunne volledige goedkeuring aan dit internationaal wanbedrijf. Tevens vermeldden zij, dat daarover nog geene bezwaarschriften van Spanje waren ontvangen. Wanneer men nagaat, hoeveel voorzorgen Padtbrugge nam, om te beletten, dat het gebeurde te spoedig in Manilla bekend werd en tevens bedenkt, dat de Philippinen destijds alleen over Mexico of, zoo als het toen heette, Nieuw-Spanje met het moederland in betrekking stonden, dan kon het hof van Madrid toen bezwaarlijk weten, hoe bondgenootschappelijk de Nederlanders in het verre westen der Spaansche koloniën eene parel aan de kroon zijner Allerkatholiekste majesteit hadden ontfutseld. Ik

twijfel dan ook niet, dat later een tal van protesten daartegen zal zijn ingeleverd, maar de gelegenheid ontbrak mij, dit nu nader te onderzoeken. Bij de groote behoefte, die Spanje in de laatste helft der zeventiende eeuw had aan de ondersteuning der toen zoo magtige Vereenigde Nederlanden, kon het bewindhebbers niet moeijelijk vallen, de diplomatische onderhandelingen te rekken, totdat het eindelijk niet meer mogelijk was de Spanjaarden in hun bezit te herstellen. Indien de kwestie ooit beslist is, zal ook de vermeestering van Siauw, evenals andere zonden der Compagnie tegen de regten harer Europeesche concurrenten, wel eenvoudig door een somme gelds zijn afgekocht.

ROBIDÉ VAN DER AA.